

Nr 44.

Ankom till riksdagens kansli den 10 december 1946 kl. 2 em.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om kontroll å överlåtelse av vattenkraft, dels också en i ämnet väckt motion.

Genom en den 15 november 1946 dagtecknad proposition, nr 380, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

L a g om kontroll å överlåtelse av vattenkraft.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Den som mot vederlag förvärfvar rätt till vattenkraft i strömfall, varur i dess helhet vid ändamålsenlig utbyggnad kan uttagas mer än ethundra turbinhästkrafter, räknat efter normalt oreglerat lågvatten, skall för kontroll av vederlagets skälighet ofördröjligen göra anmälan om förvärvet hos Konungen, i den mån Konungen förordnar därom.

I anmälan skall lämnas upplysning om vederlaget för vattenkraften, varjämte skola tillhandahållas de handlingar och uppgifter som erfordras för prövning av vederlagets skälighet. Har vid förvärv av fastighet med tillhörande vattenkraft särskilt vederlag för vattenkraften icke bestämts, skall uppgivas, huru stor del av vederlaget i dess helhet som anses belöpa på vattenkraften.

Inkommer ej anmälan, äger Konungen införskaffa erforderliga uppgifter.

2 §.

Finnes vederlaget för vattenkraften eller, då vattenkraft förvärfvas jämte annan egendom, det vederlag som prövas belöpa på vattenkraften ej vara skäligt, äger Konungen föreskriva den nedsättning som därav påkallas.

I avbidan på Konungens prövning må utfäst vederlag ej givas eller mottagas.

3 §.

Har Konungen föreskrivit nedsättning av vederlaget, må den som avytttrat vattenkraften frånträda avtalet, såframt han underrättar förvärvaren därom senast två månader efter erhållen del av beslutet om nedsättning.

4 §.

Vad ovan sagts om rätt till vattenkraft skall äga motsvarande tillämpning å aktie i bolag eller andel i handelsbolag eller förening, vars huvudsakliga tillgång utgöres av rätt till vattenkraft.

5 §.

Konungen äger uppdraga befogenhet varom i 1 § tredje stycket och 2 § sägs åt myndighet som Konungen bestämmer. Har så skett, skall anmälan som avses i 1 § göras hos myndigheten.

6 §.

Den som underlåter att göra anmälan varom i 1 § sägs eller i samband med fullgörande av anmälningsskyldighet lämnar medvetet oriktig uppgift, straffes med dagsböter eller fängelse. Till samma straff dömes den som, när anmälningsplikt föreligger, erlägger eller mottager vederlag innan skäligheten därav prövats eller högre vederlag än som funnits skäligt.

Böter tillfalla kronan.

7 §.

Denna lag äger icke tillämpning å förvärv som sker från eller för kronan eller från konkursbo eller å exekutiv auktion.

8 §.

Närmare föreskrifter angående tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 30 juni 1948 eller den tidigare dag Konungen bestämmer. Lagen skall äga tillämpning jämväl å förvärv som skett före lagens ikraftträdande men efter den 15 november 1946. Med avseende å förvärv som skett å sådan tid att lagen är tillämplig å förvärvet skall vad i lagen stadgas gälla även efter den 30 juni 1948.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft en i anledning av densamma inom andra kammaren av herr *Ljungberg* väckt motion, nr 594, vari hemställes, att riksdagen vid behandlingen av propositionen måtte beakta i motionen anförda synpunkter. Dessa återgivas i viss utsträckning i det följande.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för det genom propositionen framlagda lagförslaget, samt i fråga om motiveringen för motionärens hemställan får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till propositionen och motionen.

Gällande bestämmelser om rätten till vatten återfinnas i vattenlagen den 28 juni 1918. Denna bygger liksom äldre lag på principen att rätten till vatten är förenad med äganderätten till den grund, varå vattnet finnes. Rätten att tillgodogöra sig vattnet som drivkraft tillkommer alltså principiellt grundens ägare. I vattenlagen har vattenkraftintresset tillgodosetts genom betydande befogenheter att för genomförande av ett kraftföretag göra intrång i annans rätt. Å andra sidan ha på grund av de allmänna intressen som äro förbundna med vattenkraftens användning vissa inskränkningar stadgats i strömfallsägarens förfoganderätt över vattenkraften.

En följd av strömfallsägarens rådighet över vattnet är, att han själv äger frihet att bestämma, om och när han önskar utbygga fallet. Han kan också avgöra, i vilken omfattning han anser lämpligt att tillgodogöra sig vattenkraften. Obligatorisk förprovning är emellertid i vidsträckt omfattning föreskriven, när det gäller frågan om vattenbyggnads tillåtlighet och sättet för dess utförande.

För den händelse rätten till ett strömfall är fördelad på olika händer, innehåller vattenlagen bestämmelser som innebära att den som har rätt till större delen eller ena sidan av strömfallet kan framtvinga att utbyggnad kommer till stånd. Bestämmelser om en dylik initiativrätt äro givna i 2 kap. 5—7 §§. Enligt en år 1945 genomförd lagändring kan emellertid initiativrätt till utbyggnad under vissa förutsättningar tillerkännas även annan än delägare. De huvudsakliga stadgandena härom äro givna i 1 kap. 14 § i dess lydelse enligt lag den 20 april 1945.

Enligt detta lagrum gäller, att om det från allmän synpunkt finnes erforderligt för planmässigt utnyttjande av tillgänglig vattenkraft att visst strömfall utbygges och det ej kan antagas att den som råder över vattenkraften själv kommer att utan avsevärt dröjsmål utbygga fallet, vattenkraften i stället må tillgodogöras av kronan, kommun eller annan, som är beredd att utan uppskov utbygga fallet. Förordnande om dylik expropriationsrätt meddelas av Kungl. Maj:t, som äger att i samband därmed föreskriva de villkor med avseende å strömfallets utnyttjande som från allmän synpunkt finnas erforderliga. Expropriationsrätten förverkas, om icke exproprianten inom ett år från det förordnandet meddelades hos vattendomstolen sökt tillstånd till strömfallets utbyggande eller om ansökan om sådant tillstånd avslås. Det samma gäller, om strömfallet icke utbygges inom tid som vattendomstolen bestämmer. Gottgörelse för vattenkraft som tages i anspråk med stöd av Kungl. Maj:ts förordnande skall i regel utgå i form av ersättningskraft i den mån fastighet till vilken vattenkraften hört kan anses ha behov av kraft. Motsvarande gäller, om vattenkraften varit avsedd för viss anläggning eller ort för vilken kraften är erforderlig. I den mån ersättning icke lämnas genom kraftöverföring skall den gäldas i penningar. Ersättningsfrågan prövas av vattendomstolen.

Den expropriationsrätt för vilken nu redogjorts tillkom i syfte att motverka vissa tendenser att spekulera i vattenkraft som framkommit. Genom införande av en tvångsrätt, enligt vilken vattenkraftens ägare kunde från-

tagas sin initiativrätt i fråga om kraftens tillgodogörande, avsåg man, som förarbetena utvisa, bl. a. att utesluta möjligheten att erhålla ett överpris för vattenkraft som står i tur att tagas i anspråk och på så sätt beskära utsikterna att med framgång spekulera i vattenkraft. Till grund för förslaget låg ett av särskilda sakkunniga inom justitiedepartementet avgivet betänkande angående åtgärder mot spekulation i vattenkraft (SOU 1943: 14).

I detta sammanhang kan vidare nämnas, att Kungl. Maj:t i brev till vattenfallsstyrelsen den 17 maj 1946 berört frågan om spekulation i vattenkraft. I brevet uttalas sålunda, att styrelsen vid prövning av ansökningar om transitering av kraft å det statliga stamlinjenätet särskilt borde beakta angelägenheten av att prisuppdrivande eller med en planmässig kraftförsörjning icke förenliga köp av outbyggda vattenfall motverkades. Där tvekan kunde råda, huruvida transitering borde medgivas, skulle frågan underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg, har i propositionen anfört bland annat följande:

»På senare tid ha strömfall eller andelar däri, särskilt inom vissa delar av Norrland, förvärvats av personer eller företag, vilka icke haft för avsikt att själva tillgodogöra sig vattenkraften utan spekulerat i en kommande prisstegring. Den av förutnämnda sakkunniga verkställda utredningen bestyrkte att en sådan spekulation ägde rum. Utredningen gav emellertid därjämte vid handen, att en betydande kvantitet vattenkraft redan fanns på fasta händer. Enligt en av de sakkunniga med ledning av förhållandena år 1942 verkställd överslagsberäkning motsvarade den kvantitet outbyggd men utbyggnadsvärd vattenkraft som då innehades av kronan eller eljest funnes på fasta händer åtminstone 75 procent av all sådan kraft. Av återstoden av den outbyggda men utbyggnadsvärda kraften antogs omkring 5 procent eller något mera finnas på spekulativa händer. Den senare andelen ansågs av de sakkunniga till största delen utgöras av sådan vattenkraft, som står på gränsen mellan högvärdig och lågvärdig. Någon närmare utredning i vad mån läget efter år 1942 ändrats föreligger icke. Man torde emellertid med ledning av vissa kända förhållanden kunna utgå från att nämnda siffror icke undergått några mera betydande förändringar sedan nyssnämnda beräkning verkställdes.

Tydligt är, att den stora del av den outbyggda kraften som finnes på fasta händer utgör ett hinder för en mera omfattande spekulation i vattenkraft. Särskilt statens andel torde här vara av betydelse. Å andra sidan innebär den omständigheten att en så betydande del av vattenkraften är borta ur marknaden vissa möjligheter att spekulera i höga priser för den återstående delen av den outbyggda vattenkraften. Möjligheten att bereda sig vinster genom spekulation i vattenkraft bör alltså icke underskattas. Härtill kommer, att olägenheterna av att vattenkraft innehaves i spekulations syfte bliva mera betydande i den mån utbyggnaden fortskrider. Väl kan sägas att kostnaden för naturkraften utgör endast en ganska liten del av den sammanlagda kost-

naden för elektrisk kraft. Att priserna på råkraften genom spekulation pressas i höjden är dock osunt och medverkar självfallet i sin mån till en prisstegring även för den elektriska kraft som produceras. Efter de ändringar som genomfördes vid 1945 års riksdag gäller, att om det finnes erforderligt för planmässigt utnyttjande av tillgänglig vattenkraft att visst strömfall utbygges och det ej kan antagas att den som råder över vattenkraften själv kommer att utan avsevärt dröjsmål utbygga fallet, vattenkraften i stället må tillgodogöras av kronan, kommun eller annan som är beredd att utan uppskov utbygga fallet. Med denna tvångsrätt åsyftas att såvitt möjligt hindra att ett från allmän synpunkt rationellt utnyttjande av våra vattentillgångar försvåras till följd av spekulation. Vidare avsåg man, att expropriationsrätten skulle utesluta möjligheten att erhålla ett överpris för vattenkraft som står i tur att utbyggas, varigenom själva grunden för spekulation i vattenkraft skulle rubbas och möjligheten att med framgång spekulera i vattenkraft beskäras. Såsom förut nämnts föreligger numera också en möjlighet att öva kontroll å transitering av elektrisk kraft.

Erfarenheten har visat att priserna på naturkraften likväl fortsatt att stiga. I ett på senaste tid aktuellt fall ha vid förhandlingar rörande förvärv av vattenkraft ifrågasatts priser som tidigare knappast syntes tänkbara. Anledningen härtill torde främst vara, att vattenkraftproducenter, trots den förefintliga expropriationsmöjligheten, ansett det med sina intressen förenligt att i god tid förvärva vattenkraft på lång sikt för att möjliggöra en ökad produktion framdeles. Och i en sådan situation finnes icke någon rätt till tvångsförvärv utan denna gäller som förut nämnts endast då en utbyggnad är aktuell. En rätt hård konkurrens torde för närvarande råda mellan olika kraftproducenter med avseende å förvärv av vattenkraft för kommande behov. Det är tydligt, att i denna konkurrens yppas möjligheter för dem som förvärvat vattenkraft i spekulationssyfte att uttaga höga priser.

Vill man effektivt hindra spekulationsvinster i samband med överlåtelse av vattenkraft måste ytterligare åtgärder vidtagas. Problemet är emellertid icke lätt att lösa. Den av 1943 års utredning föreslagna utvägen att komplettera expropriationsrätten med skärpta regler om beskattning av realisationsvinst vid avyttring av vattenkraft skulle antagligen verka dämpande på spekulationstendenserna. För närvarande torde det emellertid knappast vara lämpligt att tillskapa särregler på detta område, då en mera allmän översyn av realisationsvinstbeskattningen kan väntas komma till stånd inom den närmaste framtiden. Jag är icke nu beredd att taga slutlig ståndpunkt till frågan om sättet för spekulationens förhindrande. En tillfredsställande lösning av frågan kan måhända icke vinnas på annat sätt än genom att tillerkänna det allmänna mera vidsträckt möjlighet att kontrollera och ingripa på kraftproduktionens område överhuvud taget. Den förefintliga spekulationen i vattenkraft kan alltså sägas aktualisera frågan, huru de betydande allmänna intressen som äro knutna till våra ännu outnyttjade vattentillgångar böra tillvaratagas i fortsättningen.

Denna fråga är tydligen så vittutseende att den icke kan avgöras utan

närmare utredning. I avbidan därå torde emellertid provisoriska åtgärder böra övervägas.

Då det gäller att göra ett provisoriskt ingripande mot oskälig prisstegring på vattenkraft, ligger det nära till hands att vinna syftet genom en lagstiftning, som ger Kungl. Maj:t möjlighet att i varje särskilt fall pröva om vederlaget för vattenkraften är skäligt. Härigenom skulle ju Kungl. Maj:t få möjlighet att hindra avyttring av vattenkraft till oskäligt pris, varigenom ett verkamt medel mot de osunda spekulationstendenser som framkommit skulle skapas. Vissa olägenheter äro självfallet förenade med en dylik kontroll-lagstiftning men, om dess giltighet begränsas till viss kortare tid, torde nackdelarna icke böra vara avgörande.

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till *lag om kontroll å överlåtelse av vattenkraft*.

I 1 § av lagförslaget har — i syfte att bereda Kungl. Maj:t tillfälle att pröva frågan om skäligheten av vederlag för avyttrad vattenkraft — föreskrivits, att förvärv av vattenkraft ofördröjligen skall anmälas till Kungl. Maj:t. För lagstiftningens syfte torde det ej vara erforderligt att Kungl. Maj:t prövar vederlagets skälighet när förvärvet avser vattenkraft i mindre strömfäll. Av denna anledning har undantag gjorts för strömfäll, varur i dess helhet vid ändamålsenlig utbyggnad icke kan uttagas mer än etthundra turbinhästkrafter, räknat efter normalt oreglerat lågvatten. Det kan även övervägas att begränsa lagstiftningen till Norrland, där frågan om kontroll å prissättningen är aktuell. Emellertid torde det ej vara lämpligt att i lagen avhända sig möjligheten att förordna om priskontroll även i andra delar av landet. Det synes böra ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma var lagen skall tillämpas. Närmast komma därvid vattendragen i mellersta Norrland i fråga. — — —

2 § i lagförslaget innehåller huvudbestämmelsen om Kungl. Maj:ts prövningsrätt i fråga om vederlagets skälighet. Om Kungl. Maj:t finner detta ej vara skäligt, äger Kungl. Maj:t enligt lagrummet föreskriva den nedsättning av vederlaget som finnes påkallad. Tydligt är att det ofta måste möta stora svårigheter att verkställa en sådan prövning efter objektiva normer. Särskilt då ersättningen helt eller delvis skall utgå i form av frikraft eller kraftleverans mot visst pris kan avgörandet vara synnerligen vanskligt. Ledning torde dock kunna hämtas av den av vattenfallsstyrelsen tillämpade prispolitiken samt av vattendomstolarnas avgöranden vid tvångsförvärv av vattenkraft.»

Lagrådet har den 15 november 1946 avgivit utlåtande över förslaget, därvid lagrådet yttrat:

Den i övergångsbestämmelserna intagna föreskriften, att lagen skall äga tillämpning jämväl å förvärv som skett före lagens ikraftträdande men efter den 15 november 1946, kan icke tillstyrkas. Förutom att principiella betänkligheter alltid måste möta mot ett stadgande av denna art må framhållas, att den föreslagna bestämmelsen icke skulle bliva effektiv, i det att, om i visst fall betalning för överlåtten vattenkraft redan erlagts vid tiden för lagens

ikraftträdande, en nedsättning av vederlaget icke kan genomföras mot kontrahenternas vilja. Härtill kommer att om i sådant fall nedsättning sker svårigheter kunna uppstå för en säljare, som redan disponerat över likviden, att återbetala viss del av denna.

I anledning av den erinran lagrådet framställt har departementschefen i propositionen uttalat, att det vore av värde, att icke under tiden för lagförslagets behandling i riksdagen träffades avtal om överlåtelse av vattenkraft till priser som icke kunde kontrolleras. Några större principiella betänkligheter borde enligt departementschefens mening ej möta mot att låta lagstiftningen gälla avtal som inginges efter det lagförslaget blivit känt. Väl kunde det tänkas att vederlag som blivit utfäst i sådant avtal erlades redan före lagens formella ikraftträdande och att parterna låte därvid förbli. Denna olägenhet ansåge emellertid departementschefen betyda mindre och med hänsyn härtill hade det remitterade förslaget bibehållits oförändrat.

I *motionen* har anförts vissa principiella betänkligheter mot den föreslagna lagstiftningen. Ur priskontrollerande synpunkt hade den enligt motionärens uppfattning dock ett visst berättigande, och lagen kunde därför i princip accepteras men endast såsom ett provisorium och under förutsättning att dess utformning bleve lämplig och avpassad för dess verkliga ändamål. I detta avseende har i motionen framhållits följande:

Lagen bör bli tillämplig enbart på förvärv av utbyggd vattenkraft. Det är på detta område osunda tendenser framträtt men däremot ej beträffande redan tillgodogjord vattenkraft. Det torde tillhöra sällsyntheterna att överhuvud taget utbyggd vattenkraft går i handel. I synnerhet gäller detta om någorlunda stora anläggningar. Lagen bör vidare vara tillämplig endast på strömfall, varur i dess helhet vid ändamålsenlig utbyggnad kan uttagas mer än femhundra turbinhästkrafter, räknat efter normalt lågvatten. Den gräns av etthundra turbinhästkrafter, som i lagförslaget angivits, är onödigt låg. Om den godtoges, skulle en hel del rena småfall, belägna framför allt i södra och mellersta delen av landet och utan nämnvärd betydelse för kraftförsörjningen i dess helhet, komma under bestämmelserna. Anledning därtill saknas.

Lagen bör vara tillämplig jämväl på förvärv, som göras av Kronan. Vattenfallsstyrelsen är den största företagaren i landet på detta område och det finnes ingen anledning varför icke även de förvärv, som verkställas av styrelsen böra underkastas samma granskning som övriga. Ur vattenfallsstyrelsens egen synpunkt borde det vara angeläget att styrelsen i detta avseende ej kommer att intaga en ömtålig undantagsställning.

Den som själv äger majoritetsställning i ett vattenfall och på grund härav enligt vattenlagens bestämmelser tvångsvis kan förvärva rätt att tillgodogöra annans del i fallet bör tillerkännas rätt att utan prövning förvärva minoritetsandelar. Detta kan endast vara till fördel och underlätta utbyggnad av fallet.

Lagen bör ej vara tillämplig på förvärv, som sker genom arvsskifte, från dödsbo, från konkursbo eller å exekutiva auktioner.

Svenska vattenkraftföreningen har till utskottet inkommit med en skrivelse i ärendet, vilken såsom bilaga fogats vid detta utlåtande.

Utskottet.

Med den tekniska utveckling som ägt rum under senare tid har den elektriska energien kommit att erhålla en synnerligen stor betydelse i det moderna samhället. Avsevärda allmänna intressen äro alltså knutna till våra vattenkrafttillgångar, och frågan, huru den vattenkraft som ännu är outnyttjad lämpligen bör tillvaratagas i fortsättningen, måste betraktas som en samhällsangelägenhet av största vikt. Med denna utgångspunkt framstår det för utskottet som ett betydelsefullt allmänt intresse att i görligaste mån söka motverka en oskälig prissättning på naturkraften. Även med hänsyn tagen till att kostnaden för naturkraften utgör endast en mindre del av den sammanlagda kostnaden för elektrisk kraft äro olägenheterna av för höga priser på råkraften från allmän synpunkt uppenbara.

Under senare år ha vissa tendenser till spekulation i utbyggd vattenkraft kommit till synes, vilket förhållande bidragit till en stegring av priset på vattenkraft. Av den utredning som förebragts i propositionen framgår visserligen, att endast en mindre del av den utbyggda men utbyggnadsvärda vattenkraften innehaves av personer eller företag, vilka icke ha för avsikt att själva tillgodogöra sig vattenkraften utan spekulera i en kommande prisstegring. Vådorna av de framkomna spekulationstendenserna böra dock icke underskattas. Dessa kunna, därest verksamma åtgärder däremot icke vidtagas, få en ökad omfattning. Och i den mån kraftbehovet tilltager bli även olägenheterna av att vattenkraft innehaves i spekulativt syfte alltmer betydande. Bärande skäl tala alltså enligt utskottets mening för att det allmänna böra söka hindra att priserna på råkraften genom spekulation pressas i höjden.

År 1945 genomfördes vissa ändringar i vattenlagen i syfte att beskära möjligheterna att med framgång spekulera i vattenkraft. Erfarenheten har emellertid visat, att lagändringarna icke varit tillfyllest för att hindra en osund prisstegring, och frågan om ytterligare åtgärder häremot har aktualiserats. I propositionen har — i avvaktan på en definitiv lösning av frågan om sättet för spekulationens förhindrande — föreslagits en provisorisk lagstiftning i ämnet. I ändamål att hindra en oskälig prisstegring skola enligt förslaget förvärv av vattenkraft vara underkastade kontroll av Kungl. Maj:t med avseende å vederlagets skälighet. Enligt utskottets mening skulle genom en sådan kontrollagstiftning ett verksamt medel skapas mot de osunda spekulationstendenser som framkommit. Det är visserligen tydligt att en del olägenheter äro förbundna med en dylik lagstiftning, som måste leda till att i viss utsträckning även vattenkraftsförvärv mot vilka någon anmärkning icke kan riktas bli underkastade granskning. Med hänsyn till vikten av de allmänna intressen, som här stå på spel, torde dock dessa olägenheter icke böra vara avgörande. Utskottet vill alltså i princip tillstyrka den föreslagna lagstiftningen.

I den i ämnet väckta motionen har — under erinran att Kungl. Maj:t numera hade möjlighet att öva kontroll å transitering av elektrisk kraft — ifrågasatts, om icke de framkomna spekulationstendenserna kunde stävjas på detta sätt. Denna möjlighet torde emellertid icke vara tillfyllest. Någon

rätt för Kungl. Maj:t att i förekommande fall nedsätta ett uppenbart oskäligt vederlag finnes icke. Härtill kommer, att utbyggd vattenkraft vid upprepade tillfällen kan bli föremål för överlåtelse innan spörsmålet om utbyggnad av vattenkraften och därmed transiteringsfrågan blir aktuell.

Beträffande de särskilda bestämmelserna i lagförslaget får utskottet anföra följande.

De missförhållanden, mot vilka lagstiftningen är riktad, avse vattenkraft som icke är tillgodogjord. I 1 §, som anger lagstiftningens tillämpningsområde, är emellertid något uttryckligt undantag icke stadgat med avseende å vattenkraft som redan är utnyttjad vid befintlig anläggning. Utskottet finner detta motiverat, då sjölfallet en sådan omständighet som att vattenfallet i fråga till en måhända obetydlig del är utbyggt icke bör utgöra hinder för lagstiftningens tillämplighet. Härtill kommer, att i undantagsfall ett ingripande kan vara motiverat även i fråga om vattenkraft, som är tillgodogjord. Utskottet förutsätter emellertid, att vid tillämpningen beaktas att lagstiftningens huvudsyfte är att hindra oskäligen prissättning å själva råkraften.

Enligt förslaget är lagstiftningen begränsad till strömfall, varur vid normalt oreglerat lågvatten kunna uttagas mer än etthundra turbinhästkrafter. I motionen har hemställts, att gränsen i stället skulle dragas vid femhundra turbinhästkrafter. För det senare förslaget talar, att därigenom vissa förvärv — t. ex. av jordbruksfastigheter med tillhörande mindre andel i strömfall — mot vilka lagstiftningen icke är riktad, i högre grad än enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle bli fritagna från kontroll. Å andra sidan löper man vid en höjning av gränsen den risken, att vissa strömfall av den storleksordning att spekulation kan tänkas förekomma med avseende å vattenkraften lämnas utanför. Härvid måste beaktas, att ur strömfall i vissa norrländska älvar med ojämn vattenföring vid lågvatten kan uttagas endast ett jämförelsevis ringa antal hästkrafter, ehuru vattenkraften vid övriga tider kan vara betydande. Enligt utskottets mening bör sistnämnda synpunkt tillerkännas företräde, och utskottet får därför tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt.

I motionen har vidare föreslagits, att den som ägde majoritet i ett strömfall skulle äga rätt att utan prövning av vederlaget förvärva minoritetsandelar i fallet. Enligt utskottets mening saknas emellertid tillräckliga skäl för att bereda sådana förvärv en undantagsställning, vilket kan vara ägnat att förrycka en efter objektiva normer verkställd prissättning på minoritetsandelar i övrigt. Härtill kommer, att frågan om majoritet är samlad på en hand ibland kan vara tveksam med hänsyn till vanskligheten att avgöra, vilka fallsträckor som skola räknas till ett och samma strömfall.

Utskottet finner det motiverat att på sätt i 7 § föreslagits från lagstiftningen undantaga förvärv som skett från eller för kronan eller från konkursbo eller å exekutiv auktion. Då kronans förvärv av vattenkraft bli underställda Kungl. Maj:ts prövning i annan ordning, saknas tydligen anled-

ning att såsom i motionen föreslagits låta lagen gälla dessa förvärv. Vad angår den i motionen förordade utsträckningen av undantagsstadgandet att avse jämväl förvärv från dödsbo finner utskottet en sådan ändring icke motiverad. I anledning av vad i motionen ytterligare anförts rörande lagstiftningens tillämpningsområde vill utskottet påpeka, att övergång av vattenkraft på grund av arv icke läser omfattas av lagstiftningen, som enligt 1 § skall äga avseende endast å förvärv som sker mot vederlag.

Ej heller i övrigt har utskottet funnit anledning till erinran mot det framlagda lagförslaget.

Under återopande av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen måtte, med avslag å den i ämnet väckta motionen II: 594, bifalla förevarande proposition.

Stockholm den 6 december 1946.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar *Norman, Holmbäck*, Linder, Wistrand, Forslund, Hallagård, Uhlén* och *Hagman*;

från andra kammaren: herrar *Holm, Hedlund* i Rådom*, *Larsson* i Östersund, *Osterman* och *Andersson* i Gisselås, fru *Västberg* och herr *Andersson* i Alfredshem.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herrar *Holmbäck, Wistrand, Hagman* och *Andersson* i Gisselås, vilka anförde:

Den föreslagna lagen om kontroll å överlåtelse av vattenkraft avser att bekämpa spekulation i dylik kraft särskilt vad gäller vattenfall, vilka först i en framtid äro avsedda att utbyggas. Vi kunna emellertid ej finna att lagen utgör ett lämpligt medel mot dylik spekulation. De personer, vilkas vinst man vill begränsa, äro de som köpa och därefter sälja outbyggd vattenkraft (mellanhänderna). Oskälig vinst för en mellanhand kan emellertid uppstå både genom att han köper vattenkraft billigt av den förutvarande ägaren, vanligen en jordbrukare eller en skogsägare, och genom att han säljer den dyrt. Något ingrepp mot att mellanhanden köper vattenkraften för billigt

gör icke lagen. En mellanhand skall alltså under den tid, lagen skall gälla, kunna inköpa vattenkraft i vilken skala som helst, om han blott icke betalar jordägaren eller skogsägaren högt. Det blir sedan möjligt för mellanhanden att avvakta en kommande prisstegring. Endast om han köper vattenkraften dyrt av jordägaren eller skogsägaren eller om han säljer vattenkraften dyrt träffas han av lagen. Det ingrepp, som då kan ske, består i att köpet resp. försäljningen går om intet. Är det köpet som går om intet, blir jordägaren eller skogsägaren hindrad att erhålla det fördelaktiga priset för vattenkraften. Är det mellanhandens försäljning av vattenkraften, som går om intet, föreligger icke hinder för mellanhanden att realisera sin vinst genom att han själv utbygger vattenfallet eller genom att han får ersättningskraft för den händelse att, enligt vattenlagens regler i 2 kap. 5, 6 eller 7 §, någon annan utbygger det.

Mot den föreslagna lagen kan även riktas kritik av annan art. Bl. a. kan den förhindra en kommun eller ett större företag att förvärva vattenkraft, som kommunen eller företaget behöver för ett ändamålsenligt framtida utbyggande av sina anläggningar, även om vederlaget består i kraft, avsedd för den bygd vari vattenfallet ligger. Dessutom ställer den föreslagna lagen, i de delar av Sverige, för vilka den enligt Kungl. Maj:ts förordnande kommer att gälla, varje förvärv av fastighet eller fastighetsandel, med vilken följer andel, huru liten som helst, i ett strömfall med mer än hundra turbinhästkrafter, under kontroll av Kungl. Maj:t. Denna kontroll kommer att stå vid sidan av den kontroll, som utövas enligt 1945 års lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet.

Vi anse därför, att den föreslagna lagen icke bör vinna riksdagens bifall ens såsom ett provisorium, och få i följd därav hemställas,

att Kungl. Maj:ts proposition nr 380 måtte av riksdagen avslås.

2) av herrar *Hallagård*, *Hedlund* i Rådombeslut och *Osterman*, vilka anför:

Tillgång till elektrisk kraft till billiga priser är uppenbarligen ett viktigt samhällsintresse. Det är därför angeläget att alla tänkbara åtgärder vidtagas för att förbilliga den elektriska strömmen. Kostnaden för råkraften påverkar givetvis priset å strömmen, dock icke ens närmelsevis i den omfattning som man på sina håll synes tro. I en nyligen preliminärt uppgjord affär å vattenkraft har enligt köparens — Stockholms stads — beräkningar hela råkraftskostnaden uppgått till $\frac{1}{6}$ öre pr kilowattimme. Härav torde framgå att några större kostnadsbesparingar för allmänheten icke skulle erhållas ens om vattenkraften tillhandahölles kostnadsfritt.

Även om alltså i fråga om råkraftspriserna nämnvärda kostnadsbesparingar för allmänheten icke stå att vinna, ha vi dock icke velat motsätta oss ett komplement till prisregleringslagen i syfte att även vattenkraften blir underkastad priskontroll under krisen. Vi anse oss emellertid böra framhålla att den föreslagna lagen, betraktad som ett medel mot oskäligen spekulation, är be-

häftad med betydande brister. Den har inte alls tagit sikte på att i och för sig hindra oskäligen vinster till mellanhänder. Det står nämligen en mellanhand fritt att inköpa ett fall till ett oskäligt lågt pris och därefter sälja fallet med en orimlig vinst, blott han inte vid sin försäljning tar ut ett i förhållande till marknadsläget oskäligt pris. Om sålunda en hemmansägare säljer sitt fall för en tiondel av gällande marknadspris till en mellanhand och denne sedan vid sin försäljning tar ut tio gånger så mycket som han betalt, kan med stöd av den föreslagna lagen icke något göras för att hindra en sådan spekulationsvinst.

Den föreslagna lagen skulle vid sin tillämpning komma att bli tämligen betungande för omsättningen av fastigheter på landet. Lagen är nämligen icke avsedd att gälla endast för s. k. strömfallsfastigheter utan så snart det till en fastighet hör en andel — hur obetydlig som helst — i ett fall om minst 100 hkr skall Konungen pröva skäligheten av det vederlag som är utfäst vid en försäljning. Mycket ofta komma f. ö. försäljningsavtal att prövas såväl enligt den föreslagna lagen som enligt den hösten 1945 antagna lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet. Denna dubbla kontroll — som helt säkert kommer att förorsaka mycket besvär och därför hos allmänheten skärpa den alltmera tilltagande oviljan mot statliga ingripanden — synes emellertid för flertalet förvärv av jordbruksfastigheter med vattenfallsandelar vara överflödig. Vi syfta på de fall som avses i 5 § 3 st. nyssnämnda lag. Här är det på annat sätt fullt tillfredsställande sörjt för att spekulation ej skall förekomma. Man kan därför utan att på något sätt äventyra syftet med den föreslagna lagen från dess tillämpning undantaga de förvärv, som avses i nämnda lagrum.

Vi hemställa att riksdagen med förklaring att det framlagda förslaget till lag om kontroll å överlåtelse av vattenkraft icke kunnat i oförändrat skick antagas måtte för sin del antaga förslaget med följande tillägg till 7 §:

»Lagen äger ej tillämpning å sådana förvärv vilka jämlikt bestämmelserna i 5 § tredje stycket lagen den 21 december 1945 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet äro undantagna från skyldigheten att söka tillstånd enligt sagda lag.»

3) av herr *Linder*, som ansett att lagstiftningen icke borde äga retroaktiv tillämpning samt därför hemställt, att den i övergångsbestämmelserna intagna föreskriften, att lagen skall äga tillämpning jämväl å förvärv som skett före lagens ikraftträdande men efter den 15 november 1946, måtte utgå.

Bilaga.

Till riksdagens andra lagutskott.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 380 framlägges förslag till lag om kontroll å överlåtelse av vattenkraft. Då förslaget icke varit remitterat till myndigheter och organisationer, får Svenska vattenkraftföreningen härmed anhålla att direkt till riksdagens andra lagutskott få framlägga några synpunkter på frågan.

Det framlagda förslaget innebär ett provisorium. Föredragande departementschefen antyder, att en tillfredsställande slutlig lösning av frågan om förhindrande av spekulation i vattenkraft måhända icke kan vinnas på annat sätt än genom att tillerkänna det allmänna mera vidsträckt möjlighet att kontrollera och ingripa på kraftproduktionens område överhuvud taget. Statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet har i ett uttalande för Morgon-Tidningen (26 november 1946) tydligt angivit, att den nu föreslagna provisoriska lagstiftningen endast är ett andrum samt att den utbyggda kraften måste överföras till samhället i viss utsträckning. Enligt statsrådet skulle detta vara förutsättningen för ett rationellt utnyttjande av våra vattenkrafttillgångar och det enda effektiva hindret mot oskäligen prisstegringar.

Föreningen delar den i propositionen uttalade uppfattningen, att en spekulation i vattenkraft, som har till syfte att inhösta mellanhandsvinst, är skadlig. Föreningen håller emellertid samtidigt före, att en så pass ingripande åtgärd som den i propositionen nu föreslagna icke bör tillgripas, förrän övertygande skäl framlagts, att de med lagen eftersträvide fördelarna verkligen äro större än de därmed förenade och även i propositionen erkända nackdelarna.

Någon sådan bevisning har icke framlagts i propositionen. Denna talar endast om att 1945 års lagändring icke varit tillfyllest för att hindra en uppenbart oskäligen ersättning samt om att vid en på senaste tid aktuell förhandling om förvärv av vattenkraft ifrågasatts priser som tidigare knappast syntes tänkbara. Nämnda lagändring hindrar visserligen ägaren av ett strömfall att, när dess utbyggande blir aktuellt, motsätta sig detta eller tilltvinga sig en oskäligen ersättning. I fråga om vattenkraft som icke omedelbart skall utbyggas finnes dock icke denna utväg.

Kungl. vattenfallsstyrelsens underdåniga skrivelse av den 25 november 1946, vilken offentliggjorts efter propositionen men i nära anslutning till denna, visar att den aktuella köpeförhandlingen avser Stockholms stads (AB Svarthålsforsens) ifrågasatta förvärv av vattenkraft i Ångermanälven från Graningeverkens AB m. fl. Förvärvet avser dels majoritetsandelar i vattenfall i övre Ångermanälven, dels minoritetsandelar i vattenfall längre ned i älven, där vattensfallsstyrelsen äger majoritet.

Vederlaget för majoritetsandelarna skulle utgå i form av ersättningskraft att levereras till bolagen för deras industrier och kraftdistribution i Norrland. Från den tidpunkt fallen skulle bli utbyggda genom stadens försorg kan transaktionen anses innebära, att en viss del av kraftmängden reserveras för bolagen medan återstående del skulle stå till Stockholms förfogande.

Innan fallen bli utbyggda, måste Stockholm anskaffa ersättningskraften från annat håll, men även i detta skede blir resultatet, att billig kraft ställes till förfogande i Norrland. Ur ren norrlandssynpunkt måste tillhandahållandet av gratis ersättningskraft vara till fördel.

Ersättningskraft för majoritetsandelarna skall utgå per 9-månaders hästkraft med ca 2 250 kWh inom en effektgräns av 0,32 kW. Som jämförelse kan nämnas, att vattenfallsstyrelsen år 1944 för Bergeforsen i Indalsälven per 9-månaders hk erlade 2 100 kWh inom en effektgräns av 0,24 kW, alternativt 0,28 kW, plus ett i jämförelse därmed mindre kontant belopp (proposition 92:1944); styrelsen köpte därvid vattenkraften från Krångede AB, som enligt överenskommelse med styrelsen i sin tur förvärvat denna och annan vattenkraft från Graningeverkens AB. Ersättningskraftbeloppet per 9-månaders hk är sålunda för ifrågasatt majoritetsandelar i Ångermanälven visserligen något högre än för Bergeforsen, men enligt föreningens uppfattning ej så mycket högre som de av vattenfallsstyrelsen enbart anförda effektsiffrorna 0,24 kW och 0,32 kW antyda. Antalet vid full utbyggnad uttagbara kilowattimmar per 9-månaders hk har vidare beräknats vara något högre i Ångermanälven än vid Bergeforsen, varför ersättningskraften mätt i förhållande till totala energiproduktionen blir obetydligt högre i Ångermanälven (12,5 % resp. omkring 12 % av antalet producerade kWh). Även om hänsyn tages till Ångermanälvs kraftens sämre belägenhet och måhända något högre utbyggnadskostnad, är det ifrågasatta priset icke avsevärt högre än vad vattenfallsstyrelsen själv betalt för Bergeforskraften.

Det ifrågasatta vederlaget är otvivelaktigt mycket högt. För Stockholms vidkommande skulle kraftleveranserna för det ifrågasatta förvärvet av majoritetsandelarna i övre Ångermanälven enligt vattenfallsstyrelsens uppskattningar av årskostnaderna för de utbyggda fallen motsvara en köpeskilling av 9,6 miljoner kronor. Häremot svarar en årskostnad vid 4 % ränta av 384 900 kr. Stadens kostnad för naturkraften i majoritetsandelen blir vid snar utbyggnad av storleksordningen $\frac{1}{10}$ öre/kWh hos konsumenterna i Stockholm. I jämförelse härmed kan nämnas, att enligt Elverksföreningens senast utkomna statistik medelpriset för lågspänningsleveranserna i staden för närvarande är 11 öre/kWh och för högspänningsleveranserna 4 öre/kWh. Uttalet i propositionen, att det väl kan sägas att kostnaden för naturkraften utgör endast en ganska liten del av den sammanlagda kostnaden för elektrisk kraft synes sålunda äga giltighet även vid den höga kostnadsnivå för naturkraften, varom här är fråga. Även om detta kostnadselement ingalunda bör negligeras, synas oss dock de anförda siffrorna giva en antydning om det föreliggande realproblemets dimensioner.

En vattenkraftproducent kan ju knappast räkna med att han skall få naturkraften utan kostnad. Det pris som en stad som Stockholm kan vara villig att betala för naturkraften är beroende av stadens bedömning av fördelarna med egen kraftförsörjning. Vattenfallsstyrelsen har förklarat sig gärna se att staden — uppenbarligen för att den även i fortsättningen skall kunna bygga egna vattenkraftstationer — sätter sig i besittning av de fall i övre Ångermanälven, där staden skulle få majoritet, men anser priset för dessa för högt, liksom även för de minoritetsandelar som staden — uppenbarligen mot styrelsens önskan — skulle förvärva i de fall där styrelsen har majoritet.

Föreningen finner det vara naturligt att en viss latitud kan förefinnas mellan vad styrelsen och staden kan anse vara skäligen ersättning för naturkraft, som skulle möjliggöra för staden att även i fortsättningen vara självförsörjande på kraftområdet. Staden kan därvid vara villig att betala något mera för kraften än vad styrelsen anser vara lämpligt.

Vattenfallsstyrelsen har i sin förutseende inköpspolitik på kraftområdet redan under och efter förra kriget förvärvat betydande vattenkrafttillgångar i bl. a. mellersta Norrland. Inklusiva upplupna räntor och övriga kostnader stå dessa i stort sett välbelägna vattenfall nu i högre kostnad än de delvis mindre välbelägna vattenfall, till vilka dock ej räknas Torpshammar och Bergeforsen, som inköpts under de senaste 20 åren. Differensen mellan vattenfallsstyrelsens kostnad för sitt totala naturkraftinnehav och det nu ifrågasatta priset för Stockholms stads förvärv blir härigenom något mindre påfallande, ehuru fortfarande betydande.

Kraftföretagens möjligheter att betala höga pris för den naturkraft, som ännu icke är på fasta händer, äro begränsade. Prisnivån för den färdiga varan, den överförda elektriska kraften, är i sjunkande. Vattenfallsstyrelsen kommer från den 1 januari 1947 att sänka sina normala industritaxor med ca 10 % för stora leveranser och mera för små leveranser. Även andra företag komma att sänka sina industritaxor. Även tarifferna för leveranser i detalj till småkonsumenter i stad och på landet äro i sjunkande. Samtidigt äro kostnaderna för kraftens produktion och överföring snarare i stigande på grund av ökade byggnadskostnader och/eller ökade överföringsavstånd. Hitills ha dessa ökade kostnader kunnat kompenseras av ökade möjligheter att utnyttja bestående detaljdistributionsnät för ökad omsättning. När denna möjlighet icke längre står till buds, utan — såsom redan skett på flertalet håll — det tillstånd nåtts, då ökad omsättning måste medföra ökad utbyggnad av detaljdistributionsnätet, krymper marginalen, och ökade byggnads- och naturkraftkostnader måste tagas i form av vinstminskning.

Det synes icke heller uteslutet, att intresset för förvärv av naturkraft på samma sätt som under perioden 1922—1936 skulle komma att minskas, när — såsom väl är att förutse inom ett antal år — belastningsstegringen blir mindre snabb och marginalen mellan utbyggd kraft och kraftefterfrågan större än för närvarande. Det må även erinras om att knappheten på outbyggd vattenkraft sedan länge är mycket utpräglad i södra och mellersta Sverige. Därvarande utbyggda vattenkraft ligger numera till aldeles övervägande del på fasta händer. Någon spekulation i vattenkraft där har icke heller låtit tala om sig. Motsvarande situation torde väl snart kunna sägas ha inträtt även i Norrland. Enligt en av justitiedepartementets sakkunniga med ledning av förhållandena år 1942 verkställd överslagsberäkning antogs omkring 5 procent eller något mera av den utbyggda men utbyggnadsvärda vattenkraften finnas på spekulativa händer. Enligt den föreliggande propositionen torde man kunna utgå från att nämnda siffra icke undergått någon mera betydande förändring. Föreningen utgår från att Stockholms ifrågasatta köp, om det genomföres, kommer att nedbringa sistnämnda procent-sats.

En kontroll av överlåtelse av vattenkraft skulle kunna hålla nere de högsta priserna på naturkraft. Det är å andra sidan icke osannolikt, att införandet av dylika maximipris skulle kunna föra med sig det från andra områden kända fenomenet, att priset höjdes för mindre värdefulla tillgångar. Syftet med kontrollen skulle därigenom bli delvis motverkat. Det bör dessutom framhållas, att redan nu finnes en institution — statens prisregleringsnämnd för elektrisk ström — med uppgift att verka för att priset på elektrisk kraft ej blir oskäligt högt.

Kontrollen skulle även i någon mån kunna hindra utbyggande av vattenkraft. En del naturkraftinnehavare kunna nämligen länkas draga sig för att sälja sin naturkraft, om fånget skulle underkastas Kungl. Maj:ts prövning. Om köparen-byggaren exempelvis är ett privat företag föreligga samtidigt måhända ej förutsättningar för att Kungl. Maj:t skall medgiva utövändet

av tvångsrätt med stöd av vattenlagen av år 1918 eller tillägget i densamma av år 1945.

Bakom lagförslaget ligger det av kommunikationsministern öppet framförda kravet att den outbyggda vattenkraften skall överföras till samhället i viss utsträckning.

Syftet härmed skulle vara att hindra oskäligen prisstegringar samt att medföra ett rationellt utnyttjande av våra vattenkrafttillgångar. Beträffande det förstnämnda av dessa motiv måste sägas, att ett förstatligande av den outbyggda kraften, även när denna reserverats för utbyggnad för en kommun eller annat distributionsområdes eller industris framtida kraftbehov måste anses innebära ett ingrepp av en omfattning som står i uppenbar disproportion till olägenheterna av spekulationen. Vad det andra motivet för förstatligandet beträffar måste sägas, att någon välgående invändning mot den rationella utbyggnaden av Sveriges vattenkraft hittills icke framlagts. Det har däremot omvitnats att utbyggnaden påskyndats av att olika intressenter varit i tillfälle att bidra härtill.

Föreningen håller före, att även den nu ifrågasatta provisoriska lagstiftningen innebär ett ingrepp av sådan omfattning, att nyttan därav icke motsvaras av olägenheterna.

Skulle utskottet däremot finna, att en provisorisk lagstiftning ändock bör införas synes denna enbart böra vara tillämplig på förvärv av outbyggd vattenkraft om mer än 500 turbinhästkrafter vid normalt lågvatten. Majoritetens innehavares inköp av minoriteter synes även böra undantagas. Kronans förvärv torde böra jämföras med övriga förvärv.

Stockholm den 5 december 1946.

Vördsamt

Svenska vattenkraftföreningen
JONTE HULTKRANTZ

Erik Upmark